

POD LIPOM

ali

zbirka raznih spisov, to je pripovedek, pogovorov
i. t. d., odmenjena za poduk in tudi za kratek
čas slovenskemu ljudstvu, zlasti kmétom, in
porabljiva doma, v šoli in v čitalnicah.

Izdaja

J. G. Vrdelski v Trstu

po mesečnih snopičih.

*Konec vsacega meseca pride jeden, in se tudi prodaja v Trstu
nasproti pošte po 10 soldov.*

DRUGI SNOPIČ
(meseca februarja 1869.)

V TRSTU

Tisk avstr. Lloydja. — Založil izdajatelj.

288100

288100

D1629/1976

3252
Znanstvo je bogastvo.

1. Čuden shod v Berdjanski.

(Nadalje.)

Cene (Miroslavu S.....u). Po tem, kar sem vam že prej djal, namreč da sem clo od mladih nog imel veliko veselje do mornarstva, bi se vam vtegnilo pozdévati, da samo to je poglavitni vzrok, da sem si izvolil službo pri njemu. Al temu nije takò. Zraven tega je bil še nék drug bolj važen. Pripravilo me je namreč bilo v to službo zlasti meni neugodno zadržanje mojih staršev, in prav za prav moje prve mačehe (imel sem jih, hvala Bogu, dvé!). Da tu pa tam otroci postanejo neporédni, razujzdani in malopridni, tega so mnogokrat krivi tísti, ktérim gré ojstra dolžnost imeti jih skrbljivo pod svojim varstvom, da ne zdivjajo, tédaj starši, če zastran svojih otròk ne izpolnujejo natanjčno vse, kakor se spodobi. To sem bil začel pa presojevati še le ob času svojega pomorskega živénja, zlasti po nastopu kake strašne nevihte in smrtne nevarnosti, premišljaje takrat résno, kakó napčno da so starši z menoj ravnali. Zanimarjali so me in sploh prav malo za me skrbeli. Vrh tega me je gori oménjena prva mačeha vedno sovražila, zaničavala in preganjala takò, da sem bil po nekakem prav prisiljen, se okoli klatiti in se pajdašiti tudi z malopridneži, ker v tem nisem umel ničesa razločevati.

Naslédek vsega tega je moral biti naravno tak, da sem tudi šolske navke v nemar puščal, in da so me zategadelj preganjali tudi učitelji. Naposléd sem sklenil šolam slovò dati in pa stopiti v mornarsko službo, da se za vselej oddaljam od doma, ki sem ga sovražil in clo preklinjal. Očitno je pa, da je ljuba mačeha največ k temu po svojem živinskem ravnanju pripomagala.

M. To me sili soditi, da je imela ta mačeha kakih svojih lastnih otròk, ali saj enega; ker po navadi le taka mačeha je preganjavka in sovražnica otròk, ki jih je rodila poprejšnja žena njenega zakonskega moža, in ki niso tedaj njeni.

C. Imela je dva, namreč dva fantiča, ki ju je v svoji slepi ljubezni do njih vedno v naročaji gugala, nezmerno pitala in mehkužila, da mi se je res večkrat jako gnjusilo kaj tacega glédati, med tim ko se je pa vendar na mene le pisano ozirala, in mi le ostanke jesti dajala, kakor se po navadi le psom dajajo. —

Sicer vaša opazka, da so take narave navadno le tiste mačeha, ki imajo kakega svojega lastnega otròka, mi se pozdeva popolnoma prava; saj res moja druga mačeha nije bila takošna, gotovo ravno zato, ker nije imela svojih otròk. Ta me je marveč prav rada imela, in si pa tudi na vso moč prizadévala, clo z očetom vréd, da me sopet na dobro in pravo pot pripravi. Pa kaj je vse to pomoglo? Moje napake in razvade so se bile do tada že takò vkoreninile, da vbogi ženi nije šlo več po sreči jih zatréti. Vsi njeni in pa ob enem tudi očetovi trudi so zvođeneli — spodletélo se jima je! Ostal sem nepoboljšljiv. Nije čuda tédaj, da sta me bila naposléd obédva že sita, in da jima nič mar ni bilo, če tudi odidem. Pač vi-

delo se mi je, da sta po nekakem clo želela, se me brž ko mogoče znebiti, da jima le nadalje ne nadlegujem. „Zdaj pa naj se le pobere! Če nama ne gre po sreči, ga spametovati in na pravo pot zavrniti, ga bode pa morje. Naj ga le toisto zboljša in spreobrne. Prav je, da si je clo on sam izbral takošno kazen.“ To so bile beséde, ki sem jih enkrat od strani in pa le po primérlejši zaslišal iz ust očeta, ki se je sicer poprej toliko protivil mojej vroči želji, to je, izvršenju mojega že znanega sklépa. Bil sem te dobe dijak petega gimnazijalnega razreda v Kopru, skorej dvé uri daleč od Trsta. Po dovolenji staršev sem zdaj večkrat v Trst zahajal, da si najdem tam službe na kaki trgovski ladiji. Po težavnem iskanji doséžem vendar na zadnje cilj svoje žele in svojega truda: najdem namreč s pomočjo nekega znanca hamburško ladijo, ktera, naložena z moko, imela je odjadrati pod švedskim povélnikom Ivanom.... iz Trsta v Pernambuk, ki je primorsko mésto srédnje Amerike. Kdo bi se, pač bil zdaj vtegnil imetí za srečnejšega mimo mene?

Bilo je 24 dne meseca septembra 18** zjutro, ko sem vzel slovò od svojih staršev (o ktérilih že zdavno nič ne vém, živé-li še, ali so že mrtvi, ker nikdar mi niso kaj pisali). Po poldne pa sem odšel na morje kot stréžnik imenovanega poveljnika. Vréme nam je bilo kaj prijetno in lépo, in vetar pogoden, pihaje ladiji od zadí v krmo, in v razpéta jadra. Gnal jo je naprej takò jako, da je bilo veselje. Peljali smo se proti jugu, kakor se po navadi reče, na vse vetrila. Zdaj so mi začeli glavo razrovati misli na pretéklo preganjenje in psovanje, ki sem prenašati moral domà in v šoli, ob enem pa tudi buditi se mi v srci lépe, prilizljive

nade za mojo prihodnjost, ki se mi je prikazovala kot prav nebeško blaženstvo. Pač čudne so skrivnosti, nezapopadljive poti božje. Clo tudi najhujše stvari péljejo večkrat do najboljših, — takò sem si takrat mislil.

M. Meni se je bilo tudi skorej nékaj enacega prigodilo. Tudi jaz sem hodil v šolo, in se clo učil že zdravilstva na Dunaji, potém ko sem bil dognal vse gimnazijalne razrede v Dubrovniku. Pa zapustivši te nauke sem se léta 18** rajše na morje podal, ravna je po izgledu marsiktérijh družih mladih domorodcev, ki so se bili že poprej ravno takò mornarstva lotili, obrnivši hrbet šoli in domovini. Pa koliko časa je vendar trajalo moje veselje v tej službi? Al véste koliko? — Dokler mi nije prva pomorska nevihta oči odprla, in me prestrašila!

C. Mene pa, hvala Bogu! nije dozdej še nobena takò prestrašila, da bi zgubil ljubezen do mornarstva, čeravno sem že marsikaj pretrpel. Se jo gojim v srci. — Na prvo nevihto smo se bili zagnali v čistem širokem in dolgem, do Réke segajočem zalivu (ali zatoku), ktéremu pravijo „kvarnar“, po italijanski „Quarnero“. Ta-le se razprostira med Istrijo, Dalmacijo in Hrvaško, ali prav za prav vojaško granico.

M. To je pa, kakor je že zdavna znano, čudna, strašna in pa ladijam nevarna voda, vedno nemirna in viharna, zlasti v jeseni in po zimi. Ravno takošna narava ali posébnost te vode je pa tudi dala nekim Italijanom priliko, trditi, da to imé „kvarnar“ je beséda izpéljana iz latinskega: „carnem voro“, to je „mesò požiram“ (?!), néki zatò, ker oménjeni zaliv po grozovitnem razsajanji svojih pogibeljnih valov prevrača in pa po nékakem „požira“ broдове z ljudmi

vréd, ki se na njih nahajajo. — Naj bo pa izpéljava te beséde prava ali ne, to je znano, da je „kvarnar“ brodovom zelò nevaren.

C. Nevarnost tega zaliva smo žalibog nékaj tudi mi takrat čutili, ko smo se mu po noči približevali. Namreč po lépi in prav prijetni vožnji nas je tam takò strahovit vihar sprejél, da smo prisiljeni bili, obrniti se v luko takó imenovanega „malega Lošinja“, in pa tam spustiti mačke, čakaje, da ta divjajoči vihar kaj potihne. Pa še le družega dné skoraj ob deséti uri pred poldnem smo sopet vzdignili sidra, in in jo pa naprej potegnili.

Občudovali smo ob tem svojem kratkem bivanji v malem Lošinji lépoto, pripravnost in stežaj ondesnje luke. Bilo je takrat v njej mnogo večih in manjših trgovskih brodov. Djali so nam, da imajo Lošinjani néki več ko 700 ladj za daljno in obréžno ali za bolj bližnjo vožnjo in da z večimi jadrajo po vsih morjih tega sveta.

M. Saj je pač sploh znano, da so se tudi Lošinjani prištevali nékdanjnim Liburnijanom (Ilircem), ki že mnogo lét pred Kristusovim rojstvom so sloveli kot izvrstni ladijotesalci in pa kot vrli brodarji. Liburnijani, ktérih zarojenci so sadanji Lošinjani, so bili oddélek tistih Jugo-Slavjanov, ki so imeli svoje veliko kraljestvo kraj jadranskega morja do tistega časa, ko so jih stari Rimci po večlétnih krvavih bojih podjarmili. To se je prigodilo pod slavjansko kraljico Tevto léta 228 pred Kristusovim rojstvom, kakor je morda tudi vam znano.

C. Dozdaj nisem še tega védel.

M. Pa takò je. Ravno od tih Slavjanov ali Liburnijanov so se Rimci učili tesati si ladije za svojo

rabo, zlasti pa take, ki so jim služile v bitvah po morji, spoznavši jih kot najbolj pripravne za to.

(*Ljudomilova opazka*). Po pravici je tedaj djal naš nevmrli prvi slovenski pésnik Valentin Vodnik, da

„Ilir'jan močan
Po morji je bil,
Ko Rimec se lad'je
Je tesat učil.“

In pa tako je tudi.

Zdaj pa z govorom Miroslava S . . . naprej.

Al ste morebit že kaj zvédeli, poséбно v šoli, o znameniti bitvi pri méstu imenovanem Akcijum na stari Grški; kdo da je tam zmogel in pa kakò?

C. Tudi o tem mi nije nič znanega dozdej: kaj tacega nismo se bili še učili, dokler sem hodil v šolo.

M. Jaz se ga spomnim še prav dobro. Pozdéva se mi, ko da bi to bil véčeraj bral ali slišal. Namreč potéu ko so nékdanji Rimci, imevši strah, da bi jim vtegnil samovoljno kratiti ali odvzeti pravice in slobodnost Julij Cézar, njihov vladar kot diktator ali samovélevec, začeli strašno zaroto soper njega, ga po tem zgrabili petnajstega dné méseca marča léta 44 pred Kristusovim rojstvom, in mu pa zadali tri in dvajset ran z badavci ali s kratkimi meči takò, da je mrtev na tla padel, je postal po njegovi smrti dedič (vérb?) in vladar Avgust Oktavjan.

Temu sopernik je bil pa Marko Antonij, iménitna rimska oseba (peršona), ki je bil pa pregnan iz Rima z nékim drugim Rimcem vréd, namreč z Markom Lepidom. Pozneje so se vendar vsi trijé zopet sprijaznili, in med seboj napravili takò iménovano trije-možtvo; so namreš prevzeli vsi trijé tadašnje rimsko

vlado, razdelivši jo med seboj takò, da Oktavian je ostal poglavar v Italiji, Antonij v jutrovih ali izhodnih deželah, Lepid pa v afrikanskih. Med Antonijem in Oktavijanom se je znova sovraštvo izcimilo, kér spodkopati je hotel eden družega. Vnèl se je po tem naposléd velik in strašen boj med njima po kopnu (na suhem) in po morji pri gori oménjenem grškem mestu leta 31 pred Kristusovim rojstvom. Zmogel je Oktavian, in to, kakor pravijo zgodovinopisatelji, največidel le z oborožanimi ladijami, ki so mu jih Liburnijani stésali, — ki so bile namreč lagljeje, ročne, okrétné in zato pa popolnoma primérne za pomorske bitve, kakor sem vam že prej povédal, med tim ko Antonijeve so bile večje, težje, neokorne in neokretne, tédaj nepripravne, kakor je pokazal tudi njemu nesrečni konec te bitve. Potem so Rimci posnémati izgléd liburnijanskih ladijotesalcev, tédaj — Slavjanov. Vse takò stesane ladije so se pa od slej klicale liburnijanske.

C. Po tem, kar sem bil takrat zapazil v oménjeni luki, sodim, da so rés tudi današnji Lošinjani izvrstni ladijotesalci: občudoval sem posébnost, pripravnost in lépoto njihovih trgovskih ladij, ko sem jih tam zaglédal. Me véseli jako, da ti naši sorojaki slovè zarad brodarstva, kakor slovè pa vendar še drugi Slavjani kraj jadranskega morja, postavimo, že po vsem svetu dobro znani Dalmatinci, zlasti pa takò iménovani Bokezi, to je, primorski prebivalci kotorskega okrožja (v Dalmaciji), ravno kakor tudi Réčani i. t. d. — Pa zdaj le naprej!

Prvo mésto, v ktérega luko smo po srečni naprejšni vošnji prijadrili, je bila Catania (Katanija), kjer smo ostali iz raznih vzrokov skorej poldrug dan.

M. Nisem bil tam, nego en sam krat za malo časa, namreč še le čez noč. Vseč mi bo zatorej, ako slišim kaj posébnega o tem méstu.

C. Vam povém, da to je mésto prav prijetno, rédno in lépò sèzidano. Leži na jugo-izhodnem podnožju znane visoke ognjopljuvne gore iménovane Etna, v zelò rodovitni in pa izvrstno obdélani okrajini, ki jej pa ravno zatò pravijo „sicilijanska žitnica“. Ona je sicer dala tudi méstu po vsi pravici prilóg: „zalo“ ali „krasno“ (Catania la bella), kakor ste gotovo že slišali.

M. Ne, tega nisem še zvédel.

C. Ono šteje okol 80.000 prebivalcev jako delavnih in pridnih, zlasti v obrtniških in trgovskih rečéh. Bilo je néki že večkrat razdjano in podrto, posébnó pa v létih 1669 in 1693 po grozovitnem ognjopljivanji že oménjene gore Etne, ktére žrelo je zgorej skoro eno uro, med tim ko dolnji okrog jej znese trideset ur hodà. Sèzidalo se je pa vendar to mésto vsakokrat sopet takò, da se je po tem prikazovalo še bolj redno in lepo. Etna je néki najvišja med vsimi trémi najbolj znamenitimi evropejskimi vulkani, kateri so: Etna, Vezuv na Neapolitanskem, in pa Hekla na izlandijskem otoku. Ti vulkani izganjajo ali pljuvajo od časa do časa iz svoje notrajsščine z veliko močjó lavo, to je, kakor že véste, ognjene in tékočne snove ali grude (materije) v njih raztopljene in pa po vulkanovem predoru vun izgnane, délaje mnogokrat okolici veliko škode in nesreče. Od tod prihaja pa tudi imé „ognjopljuvne gore“ (vulkani).

M. Saj je gotovo tudi vam znano, kakor je méni po tem, kar sem bral in slišal, kakih nesréč da

je posebno Vezuv večkrat napravil. Prava groza rés sprelétuje človeka, kadar kaj tacega začuje!

C. Ne, tega ne vém še. Pa kaj je néki bilo, ne zamérite mi?

M. Vulkan Vezuv je bil skorej tri ure, nékdan je važno mésto Pompeji je pa stalo pet ur daleč od Neapolja. Drugo precej znamenito mésto Herkulanium je bilo med Neapoljem in med Pompejem, in malo primorsko mésto Stabije nedaleč od Pompeja. Léta 79 po Kristusovem rojstvu, tédaj pred 1789 léti, je ta čudna gora neprenehoma mékala iz sebe čez tri dni in tri noči lavo, kamnje in še druge grude zméšane s pepelom takò, da vsa tri iménovana mésta, namreč Pompeji, Herkulanium in Stabije so ostala po tem skorej osemnajst čevljev zdolej pod površino tih grud zakopana — s prebivalci vréd, ki niso se vtegnili reveži izmakniti tej res grozovitni prikazni (strašno!) Doségla in pa vmorila je ta nesreča néki clo tudi slavnega rimskega učenjaka Plinija staršega na bližnjem morji, kjer se je bil postavil v nékem brodu, da to prikazen iz radóvédnosti ogléduje. Nad zakopanim méstom, ki se je klicalo Herkulanium, se je pozneje sèzidalo sedanje mésto „Portici“.

C. Bilo je to pač rés kaj grozovitnega! Da so se pa vsa tri mésta po tem takò zakopala sè svojimi prebivalci vréd, vleče po nekakem na nevértjetno!

M. In vendar je takò. Saj to nam kaže jasno povéstnica in pa to, kar se je dozdej izkopalo po tistih krajih, kjer so bila ta mésta. — Sicer Vezuv je prej in potlej mnogokrat pljuval, in pljuva še dandanašnji, pa vendar kake posebne škode ne prizadeva več, kakor se sliši.

C. Zdaj pa naj napredujem v svoji pripóvédki.

— Navpična visokost Etne znese 10.226 čevljev, in se povzdiguje na séverno-južni strani siciljanskega otoka. (Sicilija je namreč otòk, kér jo obdaja morje od vsih strani). Morda je tudi vam znano, da se lava, zvonaj ohlajena, spreménja v več ali manj mozo-laste (mehirjaste), pa vendar malo kedaj prav goste in trde kamne, iz katerih se napravlja clo ena ali druga reč za trgovino.

M. To mi nije bilo dozdej znano.

C. Takò, postavimo, se vidi na širokem katanjskem trgu (placu) znamenit velik slon umetno iz-sékan ravno iz takošne grude (lave). — Po tem takem še nesreče nije brez kake sreče („proz nesreče sreča iznosi“ pravi dubrovački pesnik Gundulić). To se pa nam očividno ravno tukaj prikazuje. — Pravijo, da je Etna imela na svojem dolenjem kraji nékdaj clo čez 100.000 prebivalcev, da se je pa to ščasoma pre-drugačilo po njenem večkratnem jakem izpljuvanji.

Etna se razdéluje v tri strani. Prva ali naj-spodnja je polna méstic, vaši in samostanov (kloštrov); druga ali srédnja slovi zarad obilne rastnje svojih platanov, kostanjev in brastov; trêtja ali najgornja je naga in pusta, po navadi vselej sè snegom in z'le-dom pokrita. S tim zadnjim se tudi trguje. Dobiček, ki ga tam ljudém daja, znaša neki clo do 12.000 gld. vsako léto (To je pač čudno, bo morda marsikdo mislil, da clo v vročih deželah, ravno kakor je Sici-lija, se nabaja tudi léd. In vendar je takò; ker nam-reč zrak je na visokem zelò mrzel; in zategadél se vidi, da tudi pri nas po léti padajo po nesreči néke zmržnjene gručice, ki jim pravimo toča).

Ločivši se družega dné od Katanije, se obrnemo nékaj dol proti jugu v takò imenovano medzemeljsko

morje in pa proti strani solnčnega zahoda. Zdaj jo potegnemo, podpirani po dobrem in pogodnem vetru do Kadisa, kjer smo se vstavili le za malce časa. Od tod smuknemo med Španijo in Afriko po gibraltarski ožini v široko atlansko morje.

M. Al je morda kaj posebnega v Kadisu? Nisem bil še nikdar tam. Le slišal sem večkrat govoriti marsikaj o tem mestu.

C. Kadis je najvažniše in uajbogatejše trgovsko španjsko mesto pri morji. Ono je pa ob enem tudi najjačja ondešnja trdnjava. Prebivalcev je tam skorej 60.000. Okoli mesta so soline in pa tudi lepi vinogradi. Lovlje tun (tonine) v bližnem morji je kaj znamenito. To mesto trpi vendar pomanjkanja dobre pitne vode, ki jo morajo vpeljevati od daleč, da se odvrča težava zastran take vode, kolikor je le mogoče, dasiravno je tam vendar tudi mnogo kapnic ali vodnjakov, kjer se voda nabira po dežji. — Drugih posebnih ali bolj važnih reči nisem tam zvédel.

Peljali smo se po tem lepò in na vsa jadra po nepreglednem atlanskem morji, da je bilo kaj. To je pa sicer trajalo le do tistih krajev morja, ki niso zelo daleki od brežja srédnje Amerike in tedaj tudi od mesta Pernambuka ne, kamor smo jadrali. Prestrašil sem se bil pri vsem tem vendar že sprvič, zapazivši čudno gibanje širokih gorijaških valov. Po tem je to morje bolj znamenito in čudno nego kako si bodi drugo morje naše zemlje. Zibljejo se namreč v njem ti valovi takò, da gré po tem ladija preménjavno zdaj kviško, kakor na visoko goro, zdaj pa doli, kakor v globok brezen, ponižaje se v njem takò, da bi je takrat nihče še zaglédati ne vtegnil od zadi ali od spredi iz kake druge ladije zaglobivše se v enak bre-

zen. Takim valovom pravijo Italijani „valloni“ (to je, valovi ogromne podobe). Déjo sicer, da skorej nekaj takega se vidi tudi na izhodni strani medzemeljskega morja.

M. Da, tudi tam, tudi. Saj ravno to me je bilo sprvič jako sililo odreči se pomorskega živénja, do kterega mi je tedaj že takrat prešla ljubezen.

C. No, drugači nam je pa péla, ko smo se bili približevali že poprej oménjenim krajem. Do tada prijazno nam vréme postane nenadoma grdo in neprijetno. Nebò se nam otemni. Črni in strašni oblaki pridirjajo nad nami po zraku. Kopa za kopo se jih tam valí. Predčutili smo precej nekaj hudega. Pa kmalo tudi blisk za bliskom kreše, in grom za gromom sledi, grozovitno ropotaje za onim. Sapa, dozdej vožnji zelo pogodna, spremení se nanagloma v strahovi tuleč vihar, ki zabučeva v nemirna jadra. Gorijašk val se povzdigne na desni strani in požene z vso naglostjo zibajočo se ladijo, žugaje jo s prevratom. Mornarji se na vso moč trudijo, da se ladija reši; v ta namén zavijajo hitro jadra in jih vežejo na jarbole ali jadernike (jamborje). Na zadnje še clo tudi tiste poséčejo, da se nevarnost čedalje bolj odvráča (ker namreč ob takih priložnostih so jaderniki več za škodo in zadrégo nego za korist). Zmotnjava je bila med nami neizrekljiva. Obùp se nam je vsim kazal na blédih obličjih. Kar nam je pa nesrečo še bolj pomnoževalo, bilo je to, da je bil poveljnik tudi ob tem osodnem času, kakor sicer skorej neprenehoma, vpijančen. Bili smo tédaj po tem takem prav za prav brez voditelja. Sukali smo se in potekali sem ter tje po ladiji, skušaje sami vsé, kar se nam je zdelo služvno, da zmagamo silovito nevréme. Pa vse nam

se spodleti na zadnje. Hud vihar buči, in razsaja. Ladija se majà in cinza (guga), da je vsim groza in strah. Ves naš trud za rešitev ladije nam nič ne pomaga. Nevihta nas žene naprej na levo stran mésta Pernambuka. Grozni valovi spravijo ladijo na skrite podmorske oistre skale. Tù se ona razbije takò, da se voda nanagloma vlija vanjo skozi špranje. Joj! gorjé nam! Posluživši se brž ko je bilo mogoče malega čuna pridjanega ladiji, kakor po navadi, ujdemo na kopno (suho). Ladija pa z naloženim blagom in z vsimi drugimi rečmi vréd se pogrezne na dno! Nihče si nije vtegnil kaj rešiti, nego kar je imel na sebi — navadno vsakdanjo mornarsko obléko; vse drugo je šlo, tudi naš dotadašnji dobiček! Težko bi pa to grozovitno nesrečo doživeli, ako bi naš poveljnik bil trézen, saj ob času take nevarnosti!

M. Pijaustvo je pač že mnogo mnogo škode prineslo na svetu. Po njem prihaja človek ob razum, in je podoben nespametni živini. Tréznost je pač lepa čédnost!

C. Po tem smo jo morali mahati p e š do Pernambuka. Prišel sem v to mésto, takò rekoč, nag in in bòs, in pa tudi brez denarja. Dal mi ga je sicer nekaj poveljnik po našem prihodu. Pa koliko? Da se Bog vsmili! Saj revež še sam zase ga nije več imel po tej strašni nesreči.

V Pernambuku, ki je važno trgovsko mésto, obdano krog in krog od morske vode, tédaj otòk, števa joč skorej 70.000 duš, nisem ostal dolgo časa, zlasti ker nisem imel tam ob čem živeti. Stopil sem po sréči brzo v službo kot prost mornar za pičlo plačilo na néki portugalski ladiji, ki se je takrat ravno pripravljala, da odjadri v Lizbono, ki je, kakor že véste,

glavno mésto portugalskega kraljestva v Evropi. — Kaj da je pa počel povéljnik z ostalimi ljudmi vréd, ne vé m.

M. Kako je kaj v Lizboni? Tudi tam nisem bil še nikdar.

(Dalje prihodnjič)

PRÉDAI

za marsiktere novice in še druge reči.

(Odgovor nékemu dopisniku iz tržaške okolice.) — Na vaš dopis, ki zadéva marsiktere politične reči, odgovarjamo, da pod našo lipo se ne bode politikovalo, to je, govorilo o državnih in vladnih zadévah, ampak le podučevalo se bode naše ljudstvo v drugih rečéh, največidél v takih, ki ségajo v kmétijstvo, in sploh v gospodarstvo in v obrtnijo, pa tudi prinašala se bode kaka bolj znamenita novica, na primér o znajdbah i. t. d. in še marsiktera réč za podúk in tudi za kratek čas. To se nam zdi skorej bolje nego politikovanje. Kar se tiče vaše opombe zastran nastajoče volitve za našo tržaško okolico, razodévamo le to misel, da bi tréba imeti résno skrb, da se volijo taki možjé, ki imájo iskreno željo in trdno voljo, naravno pa ob enem tudi zmožnost, s krépko besédo in z véljavnimi dokazi zagovarjati vse pravice te okolice, ki si potrebuje pač zboljšanja v mnogih rečéh; ne tedaj taki, ki se ne upajo, ali ne umejo govoriti, kakor gré, zlasti kadar slišijo kakšen si bodi

nam neugoden ali škodljiv predlog znanih protivnikov, ampak molčé ali pa preslabo govoré, ali, kakor se je tudi že prigodilo, pobégnejo clo iz séje, ko da bi to bil rés pravi pripomoček za obrambo oménjenih pravic! — Naj se volijo, na primér, gosp Nabergoj (ta poséбно, in se ne smé preskočiti ali prezréti!), Zor, Cegnar, Pijano, Krsnik in fajmošter Zorman (ta dva pa še le, ako rés ne želita več biti voljena gosp. Daneu in Primožič, kakor smo slišali). Mi živo priporočamo te gospode, in pa vémo dobro, za kaj da jih je tréba.

(*Kaj in čemu so Čitalnice?*).— Kaj da so prav za prav Čitalnice, ali čemu da se napravljajo, je povedal že lani italijanski list „Il Diavoletto“ pod številom 279. Izročil je bil vredništvu tega lista sestavek zadevajoči to stvar nék tukajšenj Slovenec navlašč zato, da zvedò po njem natenko marsiktéri gospodje... — naši protivniki — da Čitalnice niso nikakor ravno to, kar si oni po navadi domišljujejo, da so namreč le družbe za takò imenovano poltikovanje ali pretrésovanje političnih reči, za napravo neredov vsake baže (sorte?), za gostarijo in sploh za žlempanje. Kakò da so pa ti ljudjé prevdarjali in cénili oménnnjeni sestavek, bomo povédali bolj zdolej. V poglavitnem se pa ta sestavek glasi tako-le:

„Zdaj, ko se že toliko govori o tih ljubih Čitalnicah, bo marsikdò prašal, kaj da so po pravem te družbe, ki so dozdej prizadévale že toliko straha in clo groze nékim protivnikom Slovencev?

Čitalnice bi morale pač biti vse drugo kakor uzrok strahu ali grozi, če le ostanejo med méjami vstanovljenimi po njihovih pravilih (štatutih?). —

Citalnice so prostori, ki si jih izvolijo in napravijo na vsesкупne stroške v kakem poslopji udje večje al manje družbe, kateri jih pa obiskujejo, da berejo (čitajo) tam narodne knjige in liste za poduk ali pa tudi za kratek čas, da poslušajo tam kako péetje, deklamovanje, to je, lépo in glasno povédanje kakega mičnega ali podučivnega sestavka iz glave, in tudi glasbo (muziko), ali da imajo sploh tam kako nedolžno in neškodljivo veselico, zlasti ob nedéljah in praznikih.

Kdor ljubi naprédek, govori rad in pa tudi po pravici o potrebi, da se ljudstvo podučuje, in pa toži, da ono ob nedeljah in praznikih obiskuje rajše pivnice ali krčme, kjer si nahaja prvi in zadnji poduk v — lénobi, v pijanstvu, v igri, v tatvini, v prepirih in v ranitvih, med tim ko bi se pač moralo timveč pečati za kako uro s koristnimi nauki. Ako se tédaj kmétje naše okolice raji zbirajo v taciH prostorih, da se nadalje omikajo in véžbajo v dobrih rečéh, obračaje si takò v prid to, kar so si prej v šoli prisvojili zastran nauka, ali se pa, kakor smo že djali, vdéleževajo kake nedolžne veselice, — nije morda zanje to pravo véžbanje v naprédku? Pa kaj bi sicer pomagale tudi šole brez takega ravnanja?

Ob časih takò iménovanega absolutizma, to je, kadar se je vladalo (regiralo?) svojevoljno, namreč brez zborov, kjer se poslanci ménijo o državnih ali deželniH zadévah, se je večkrat slišalo deklamovanje ali vpitje zoper izobraženje in olikanje ljudstva. In pa zakaj? Zató, ker je bilo lagljeje vladati nad nevédnim nego nad izobraženim in olikanim ljudstvom. Zdaj pa, ko imamo néko slobodnost po sedanji ustavi ali konstituciji, je mnogo čudnih ljudi, ki bi jo radi krivo ali napek rabili, se namreč trudijo na vsò moč, da bi

povlekli k sebi vse tisto samosilstvo ali takò imenovani „despotizem“, ki so ga poprej imeli vladarji. In ravno tacim ljudém so večídel trn v peti slovenske Čitalnice. Nije tédaj temu čuda, ako sovražijo vse tiste (Slovence, se vé!), ki jih dozday že imajo, ali si pa prizadévajo, da si jih napravijo.

Vsak prav slobodoljuben človek bo gotovo rad videl razvitek kake si bodi družbe za podpor in za pospeševanje naprédká, kakor so ravno Čitalnice, sicer kadar se držé v lepem redu. Zategadél vsaka soséska (občina) bi morala na vso moč podpirati napravo takih družb.“ — Al kakò so pa razumeli vse to néki čudni gospodje tukaj v Trstu? Odgovor vam bo dala, dragi domorodci! že dobro znana novica, da so oostro ozmérjali nékega učitelja zatò, ker je podučeval čitalničarje v pétji, in se je v Čitalnici vdelélil vesélice, ki si jo je bila tista napravila. Pač prav lepò je to, nije kaj réči! Al niso pa morda ravno učitelji najbolj sposobni in pripravi za podučevanje našega, še v marsičem nevédnega ljudstva tudi v Čitalnicah, kadar je tega potrébno, zlasti od začetka? In pa ti možjé, to je, učitelji, če so iskreni in zvésti Slovenci, in kot taki niso gotovo brez čuta za svoje poštenje, in za svojo národnost, bodo morali tédaj omedljévati, kadar bo v Čitalnici blizo njih kaka vesélica? Tako ravnanje se nam pozdévá protinaravno, saj zastran tistih; kar je pa protinaravno, je tudi protivno volji božji, in vrh tega nepostavno v naši zdaj slobodni Avstriji.

Ob tej priliki bomo tú še nékaj opomnili, kar se tiče čitalnic. Po naši misli, ki smo jo sicer tudi že v prvem snopiču površno razodéli, nije nikakor ne-spodobno, da se imajo v njih včasih tudi kake vesélice,

ki pa, se vé, ne sméjo zdivjati. Timi vesélicami prištevamo clo tudi plése, kakoršnih imajo tudi drugod (zlasti v Ljubljani). V naši okolici so po léti navadno tatò iménovani „semnji“ (opasivnice — po laškem „šagre“), pri ktérih se shajajo tudi lahoni, ki malo kaj dobrega kje prinašajo. Ti semnji morajo pa vendar néhati. Potréba jih je tim manj, ker so iz marsiktérah uzrokov bolj škodljivi nego koristni ali sploh dobri. Namésto tistih naj se rajše napravi včasih kaka veselica v čitalnicah. To bo bolj národno, in tédaj tudi bolj primérno našemu ljudstvu. Glédati bo pa vendar tréba, se dobro vé, da se tam ob tih priložnostih lep in prav izglédén red obdržuje, kakor se gléda zdaj po tem, kar smo videli in slišali, posebno v ške d e n s k i čitalnici, čeravno v drugih tukajšnjih čitalnicah se še nič hudega nije pripetilo. Kar se tiče naših vrlih Skedencev, mi jih poznamo tudi kot ljudi zelò redoljubne in pametne; čuli smo vendar od marsikterih strani, da je prav za prav gospod Cegnar, kot predsédnik njihove čitalnice, tisti, ki lepò in natanjčno skrbì, da je tam vse v izglédnem redu. Takò je prav! — Premišljujte, dragi domorodci! da kaka si bodi vaša neporednost bo le dajala znanim sovražnikom, ki bi vas radi v žlici vode vtopili, močno orožje v roke soper vas same, da vas namreč „klaftajo“ ali zbadajo, in zasramujejo, očitovaje vam, da ste sicer ponosni sè svojimi čitalnicami, da se jih pa slabo in napčno posluževate i. t. d. Pazite tédaj, in pokažite takim gospodom, da temu nije takò, in da ste timveč pravi, zmérni in redoljubni Slovenci.

(*Lotarija v Trstu 7 dne prihodnjega méseca marča*).
Da se nabere nekoliko denarja v prid zapuščenim otro-

kom, kakoršnih je, žalibog! mnogo tudi tukaj v Trstu, se bo napravila v tem mestu 7 dne prihodnjega meseca marca néka lotarija, da se namreč vstanovi naprava za otétje tih otròk, ali bomo rajši djali réšivnica. Kdor se misli vdeléziti te igre, plačuje 50 soldov pri dotični denarnici (kasi), in prejme za to en listek, ki ima svojo številko. Kar se vtegne pa dobíti po tej igri, je že odločeno: so namreč razna darila, na primér: dragocéne podobe, porcelanaste posode, fotografije (svetlopisi ali prav za prav svetlonarisi), in še marsiktere druge znamenite stvari, ki jih bodo prostovoljno dali tukajšnji bogotinci kot dobrotniki. Najpoglavitniše izmed tih daril bo vredno 4000 gold. Po tem takem je oménjena lotarija zelo dobra in koristna: igralci vtegnejo dobiti za 50 soldov kako lépo in dragoceno stvar, sirote pa podporo. Mogoče je sicer in pa tudi vérjetno, da dobivci, zlasti bogatega stanù, ne vzamejo dobitih reči, in po tem bo naravno večí dobiček za vboge otroke. — Tako ravnanje je pač pohvale vrédno, bolj nego znana navadna lotarija, ki je največidél le za pogubo ljudém kot igravcem. Zatò nemoremo si kaj, da bi ne jako hvalili tiste gospode, ki so néki te dni v Gradci predlog sklénili, naj se vendar za vselej odpravi ta, bi djali, prekleta igra, ki mami in moti glavo marsikteremu, se vé, največidél, siromakom ali sploh ljudém nižjega stanù, pripravljaje jih podzlo (poznali smo že tudi néko žensko v Fedrigovci blizo Trsta, ki je več lé t zmiraj enake tri številke igrala — zastonj; naveličavši se pa vendar na zadnje te igre, je zavrgla te številke; kmalo po tem so pa prišle — vse tri. Znoréla je nesréčnica skorej vsa!)

(*Grozovitna nesreča blizu Visa v Dalmaciji!*). — 20 dné meseca februarja se je vnéla smodišnica (prostor za strélni prah) na cesarski vojaški fregati imenovani „Radecki“. Po tem se je tista razpočila, in se pa vtopila. Ta nesreča se je pripetila, se ne vé prav, kakò, med tem ko je krožila po morji nedaleč od Visa (Lise) v Dalmaciji. Bilo je na nji takrat 374 oséb, to je, mornarskih vojščakov; pa še le 23 jih je smrti vteklo. — Te dni se je pa spustila iz Tonellove ladijenice nova cesarska oklopljena fregata, ki so ji dali imé „Lisa“ (Vis). Glédavcev je tam bilo neštivilno mnoštvo.

* (*Baron Paškval Revoltella in siromašnica v Trstu*). Baron Revoltella, namreč tisti tukajšni bogati, žlahtnorsrčni in dobrotljivi gospod, ki je dal pred nékim časom sézidati na vrhu Farneda blizu takò imenovanega „jagra“ (lovca) prav krasno in zalo cérkvico, ki jo védno in po pravici vsi občudujejo, in pa drži zdaj tam duhovnika na svoje stroške, ki uči tudi otroke slovenskega národa; tisti gospod, ki je že toliko denarja porabil v prid tukajšnjim siromakom; tisti gospod, ki je že večkrat dal po léti napravljati pod milim nebom marsiktero, ne ravno céno veselico za Slovence in Slovenke tržaške okolice; tisti gospod, pravimo, ki ima lépo in vse hvale vrédno navado od več lét sém, zaukazati, naj se vsak zadnji četrtek pred pustom naredi na veliko posebna večerja o tukajšni siromašnici, — je tudi létos nékaj tacega zaukazal in tédaj slovésno tam pogostil vboge: zvečer se tù snide izvrstna in mnogoštevilna družba, ki se vdeleži te večerje. Zbere se okol 700 ubogih, možkih in ženskih stare dobe, dečkov in deklic, in si pa

sprejme z velikim veseljem ob pol šeste pričakovanega dobrotnika, ki so ga tje spremljali voditelj deželnega naméstištva vitez Moering, župan Porenta in pa néki udje vbožničnega vodstva. Tudi tisti se vsédejo k mizi, pri ktéri so bili siromaki. Nahajala se je tam po nekakem prav kot ponosna kraljica vsih drugih izbranih jedí tudi krasna in umetno izdelana ogromna „torta“, iz ktere se je naredilo 700 kosov (porcijonov), to je, jeden za vsacega postréženca. — Pač sprelepa večerja! — Čeravno pa Baron Revoltella ima sicer navado, napravljati kako sijajno veselico tudi za veliko gospôdo, ne pozabi vendar zatò na — vboge. Lepo je to! Bar. Revotella si zida, zlasti po svoji milosrénosti, nerazrušljiv spominek v Trstu.

(*Nevarno ranjenje v prepiru.*) Pred nékimi dnévi je nosač (fakin) Dominik Betto v Trstu v hudem prepiru z nékim drugim nosačem (v krčmi, se vé) temu zadal šest ran z nožem dolgim pol pédnja; namreč tri v hrbet, dvé v glavo, in eno na vrat. Rani telja, ki je hitro pobégnil, so zasačili na trgu iménovanem „Piazza delle legna“ in ga pa oddali v ječe. Naj si le tam pričakuje zasluženó osôdo.

* (*Šola v Bazovici.*) — Lépa, hvale vrédna in pa Bogu ugodna je bila od nékdaj ta navada v šolah za otroke katoliške vére, da se je tam nauk začél in končal vsakokrat s primérno molitvijo. Slišali smo pa te dni po nesréci, da je ta navada nehala v bazoviški šoli. Da je to napčno in graje vrédno (če je sicer le resnično), nije tréba posebnega dokaza. Opomnimo v tej zadévi samo to-le, da clo tudi pri starih paganskih ali nejevérnih Rimcih i Grkih so véljale kot pravilo beséde:

„Z Jupitrom začne naj se, z Jupitrom konec naj bo.“

(Jupiter je bil njihov najvišji izmed neštevilnih bogov, ki so jih imeli.)

Tédaj z Bogom naj se šola začinja, in z Bogom naj se konča timveč tudi pri nas katoličanih!

Iz Gorice (dopis). Da se vaša knjiga ali vaš mesečnik peča tudi z rečmi, ki zadévajo naše ljubo zdravje, je gotovo vse hvale vrédno. Saj je resnično, da je med ljudstvom žalibog! še zmiraj mnogo predsodkov ali krivih misli zastran tega, ravno kakor je oménjal prvi sestavek v „Prédalu“. Koliko ljudi nije šlo že prezgodaj na oni svet zatò, ker, nevedé, da ena ali druga stvar jim je škodila na zdravju, niso se je ognivali. Kaj tacega se večkrat pripetuje posebno pri mladini, ki v takih, čeravno zelo važnih zadévah, premalo ali clo nič ne premišljuje. Ako ji kak pаметen človek v tem dober svet daje, se mu še tudi posméhjuje, ravno kakor pa še marsikdo drugi med našim ljudstvom, zlasti med kméti, saj kar je meni znano. — Kar se tiče posébnó napitka premrzle vode ob času, kader je človek jako razgrét in se pòti, vam bom zdaj nekaj prav žalostnega povédal. Mnogo lét je, kar sem hodil tukaj v Gorici v takò imenovano latinsko šolo. Mimo marsiktérih slovenskih mladenčev mi je bil dober in zvést prijatelj in šolski tovarš tud nék Anton F..... lép, visok, zdrav, čvrst in krépek človek, kakoršnih šteje sicer mnogo naša Slovenija. Peti in šesti gimnazijalni razgred sva dognala v Ljubljani, kjer sva imela za učitelja rajncega Matija Copa, znanega iskrenega domorodca slavnega spomina, ki je bil nam učencem prav za prav več prijatelj nego

učitelj; ne morem ga nikdar pozabiti, kar je pa tudi prav naravno. Po tem sva se ločila — za vsélej! Kadar sem obiskoval višje šole v Gradci, sem mu dvakrat pisal, pa nisem na to nikdar odgovora imél. Zategadél sem tudi jenjal mu pisati. Čez nekaj lét, popraševavši marsikterega po njem, zvém, da je vmrl. Pa kako? Potovaje neki péš, méseca julija léta 18** ob veliki vročini od daleč domù, pride žejen do zaželjenega studenca. Tù se naloka mrzle vode, in se pa vséde v senci, da počije, ker je bil tudi zeló truden. Po tem nije mogel več naprej! Ljudjé so ga tam našli vsega blédega in na pol mrtvega. Spravili so ga domù, kjer je kmalo po tem — šel! Takò so mi povédali. Ako bi ta mladeneč bil védel, da napitek mrzle vode tudi ob takih prilikih ne vtegne škoditi, če le hitro dalje potuje, ne pa na kakem mésti, zlasti v hladni sénci in za nékaj časa ostane. Déjo, da se odvráča tudi škodljivost tacega napitka, ako se poprej pomočite z mrzlo vodo ciplji (cipnici) na rokah za dlanom, in se pa po tem malo počaka, prej ko se pije. Mladost je pač norost! To je že star prigovor.

Izdateljeva opazka. Na podlogi tega, kar se nam oménja v tem dopisu, bomo tudi mi nékaj na kratko povédali za podúk marsikteremu, kar se tiče nemarnosti mladine zastran zdravja. Pred nekimi tédni se je bil tukaj v Trstu po precej dolgi hoji jako razgrél, in spotil mladeneč Ferko O.... Vrnivši se domù, si sleče bolj debelo suknjo, ki jo je imel na sebi, in si obleče pa drugo bolj lahko. Po tem se nasloni na odprto sobno okno takò, da je ostal tam na prepihu (to je, med dvéma odprtíjama, kjer je letéla mrzla sapa). Kmalo po tem je tožil, da ga zbada notri na stranéh.

Moral se je vléči v postéljo. Poklical se je vendar brzo zdravnik, ktéremu je še po sreči šlo, da mu ob pravem času pomaga. Na nogah je bil sopet še le po dvajsetih dnévih, Pa Bog vé, kaj da bi se mu zgodilo, ako bi se bila zdravitev zamudila! — Po enako napčnem ravnanji in pa zavolj odlašanja potrebné zdravitvi sta tudi nedavno dva še prav mlada uradnika v Trstu smrt storila, kakor smo za gotovo zvédeli (bila sta namreč Simon St.... in pa Rihard St....) Iz tega se vidi, moji dragi! kakò dobro in pametno da je, ako se pokliče zdravnik brez nobenega odloga na pomoč, kadar je treba, ravno kakor nam priporoča tudi nék rimsk básnik starih časov s timi besédami:

Vpiraj se brž, prepoznò si zdravila pripravljaj,
Ko po zamudi užé hujša bolezen ti je.

(*Čitalnica v Mariboru in mesečnik „Pod lipo“.*)
Čitalnica v Mariboru na Stajarskem nije bila zadovoljna s tistimi 20 natisi prvega snopiča našega mesečnika „Pod lipo“, ki so jej došli, ampak naročila je nagloma še 80 drugih, da jih razdeli med ondešnjim Slovincem. To nije mala reč za nas. Kaj tacega se nismo pa nadjali. Hvala velika tistim gospodom, ki se tam takò skrbno prizadévajo za razprostranje tega časnika. Pa saj poznamo štajarske Slovence!

(**Juri s pušo**) bo že prihodnjo nedeljo 28 t. m. prišel rogoviliti po Trstu, po okolici in po vsem slavjanskem svetu! Hud bo res, kakor slišimo, ali mi se ga kar nič ne bojimo, celò prijazno ga bomo sprejeli; trepetajo pa naj le pred „Jurjem“ našega slavnega naroda nasprotniki, na ktere bo on brez vsega vsmiljenja streljal! —

Narodna in univerzitetna
knjižnica

• NAR

00000448693